

במרכזה של עבודה זו שתי יצירות: האחת, "בנות הלווייה" (Las Meninas) של האמן דייגו ולסקז (Diego Velázquez) משנת 1656; השנייה, "בית הספר ליופי, בית הספר לתרבות" (School of Beauty, School of Culture) של האמן קארי ג'יימס מארשל (Kerry James Marshall) משנת 2012. בעבודה זו אציג את היצירות והאמנים שיצרו אותן, את סגנוןן של היצירות, את האיקונוגרפיה העולה מהן, כמו גם את התקופות וההקשרים התרבותיים בהן נוצרו. בעוד שכמה מאות מפרידות בין שתי היצירות, יחד עם השפעות תרבותיות ותקופתיות שונות, התמה המשותפת לשתייהן היא השתקפות ומבטו של הצופה. אתייחס לנקודות הדמיון והשוני בין היצירות בהקשר לתמה זו, ולבסוף אציג רפלקציה אישית על היצירות והמשמעות העולה מהן.

היצירה "בנות הלווייה" צוירה על ידי דייגו ולסקז (1599 – 1660) אשר היה צייר חשוב ובולט בתרבות תור הזהב הספרדית בתקופת הבארוק (1600–1750). ולסקז היה צייר הפורטרטים הרשמי של המלך פיליפ הרביעי (1605-1665), ששלט בספרד בין השנים 1621-1665, בתקופה הקשה של מלחמת שלושים השנים. פיליפ היה נשוי פעמיים: תחילה לאלזבת הצרפתיה (1602-1644), ולאחר מותה, למריאנה האוסטרית (1634-1696), המצוירת בתמונה. נישואיהם של פיליפ ומריאנה לא היו מאושרים בשל פער גילאים של 30 שנה ביניהם, בגידותיו של פיליפ והאופי האדוק של מריאנה. לכך נוספו גם בעיות דיפלומטיות עם אוסטריה ועוינות מצד שליט אנגליה.¹ למרות שולסקז מוכר בציוריו ההיסטוריים כמו גם בציוריו הז'אנר שלו, הוא ידוע בעיקר בזכות דיוקנאותיו. ולסקז השלים למעלה מ-20 דיוקנאות של המלך ודמויות נוספות ממשפחת המלוכה וחבריהם. הציור הספרדי של התקופה התברך בוורטואוזים רבים, אך ולסקז התעלה מעל כולם, ומאז המאה ה-19 הפך להיות מוכר כאחד מגדולי המאסטרים העתיקים בספרד.

"בנות הלווייה" הוא יצירת המופת המורכבת ביותר של ולסקז המשלבת בין ריאליזם לבין פנטזיה. היצירה שנקראה במקור "משפחתו של פיליפ הרביעי", מתארת את ולסקז עצמו עובד בסטודיו שלו בארמון אלקזר המלכותי במדריד. הסטודיו שימש בעבר את נסיך הכתר דון בלטסאר קרלוס, ולאחר מותו המוקדם בשנת 1646, שימש כמגוריו של ולסקז. על הקירות ניתן להבחין בעותקים של כמה יצירות מאת רובנס, ביניהן, על הקיר האחורי, "פאלאס וארכנה" (Pallas and Arachne) ו"השיפוט של מידאס" (The Judgment of Midas).

טכניקת הציור של ולסקז התאפיינה בכך שצייר ישירות, מבלי לרשום תחילה: הוא התחיל בציור עם מברשת, שרטט ועבר מגוונים כהים בטכניקת "alla prima" ("רטוב-על-רטוב") שבה שכבות צבע רטוב מוחלות על שכבות קיימות של צבע רטוב. כך, על אף שלא השלים את היצירה בפעם אחת, הוא הצליח לסיים את רוב הדמויות alla prima, ולרטשן מאוחר יותר. הקומפוזיציה של התמונה בנויה כמו סצנה מהצגה בה השחקנים בעמדותיהם המתוכננות מראש. במרכז הקומפוזיציה, דמותה של אינפנטה מרגריטה תרזה (1651-73) בת החמש, בתם של פיליפ הרביעי ומריה אנה מאוסטרית, אשר לימים תתחתן עם לאופולד הראשון ותהפוך לקיסרית רומית.²

שאר הדמויות המובעות בציור הן: מריה-אוגוסטינה סרמינטו, הגברת המלווה הראשונה, מציעה מים לקיסרית העתידיה; איזבל דה ולסקו, הגברת המלווה השנייה; המשרתת עם תסמונת הגמדות-מריברבולה עם הפנים השקועות, וניקולה דה פרטוסאטו, בועטת בהקנטה בכלב המנומנם המשתרע על

¹ Steinberg, L. (1981). "Velázquez" Las Meninas". October, 45.
² Ibid, 52.

הרצפה; בצללים מאחוריהן עומדת הנזירה מרסלה דה אולואה וסדרנית; בפתח הדלת הפתוחה עומד דון חוסה דה ניטו ולסקז, מרשל ארמון המלכה, המושך הצדה וילון דרכו נכנס אור, ומוסיף בעדינות המתחרה עם מקור אור אחר, המגיע מחלון בלתי נראה מימין.³ לצידן של דמויות אלה, ניצב הצייר דייגו ולסקז עצמו, העומד מאחורי קנבס ענק ומצייר את התמונה. הוא לובש תלבושת שחורה משובחת המעוטרת בצלב האדום של מסדר סנטיאגו שצויר על חזהו. סמל זה היה סמן לאברותו, שהעניק לו המלך בשנת 1659, כמה שנים אחרי השלמת יצירה זו.

הסצנה המצוירת מורכבת למדי, וסברה אחת שחלק ממבקרי האמנות אוזנים בה היא שהיצירה דומה יותר לציור של ז'אנר מאשר לדיוקן. זאת בשל סטייה מוחלטת מהדיוקנאות המלכותיים המסורתיים. טענה זו מתבססת על השאלה: "את מי מצייר ולסקז?", שכן הוא עומד מאחורי אובייקט הציור, אינפנטה, עליה מסתכל אך בקושי ולא יותר מאשר על בנות לוותיה. אם כן, השאלה אל מה או אל מי מכוון המבט שלו, נותרת בעינה. כמו כן, הדמויות כולן מביטות אל החזית, אל עבר משהו שמעבר, או ליתר דיוק אל משהו שהינו מחוץ לשדה התמונה. ניתן לזהות את אובייקט ההסתכלות אם מבחינים במראה התלויה על הקיר האחורי, ממנה ניבטות השתקפויות דמויותיהם של מלך ומלכת ספרד.

האובייקט המיוצג במראה הוא למעשה הנושא האמיתי של היצירה. ולסקז מבלבל את הצופה במכוון בכך שהוא יוצר מותח בין שני המלבנים שבמרכז: דמותו של חוסה דה ניטו בפתח הדלת הפתוחה, וחצי דמויותיהם המשתקפות של המלך והמלכה במראה. כך, האמן צייר תמונה שלו מצייר דיוקן של שני אנשים, הנסתרים מעינו של הצופה, אך נצפים על ידי משפחתם ומשרתיהם. תערובת זו של מציאות ואשליה היא שהופכת יצירה זו לאחד מציורי הדיוקנאות הגדולים ביותר של הבארוק.

המשמעות של היצירה רחוקה מלהיות ברורה ופרשנויות רבות הוצעו לה. נראה שרוב המומחים חושבים שולסקז מדגיש את ההבדל בין אשליית האמנות לבין מציאות החיים. הרי כצייר רשמי של מנהיג ספרד הקתולית הפונדמנטליסטית הוא לא היה מסוגל לקדם את התפיסה האנטי-דתית לפיה החיים עצמם הם אשליה. לחלופין, ניתן לראות ב"בנות הלוויה" סיכום של חייו ואומנותו של ולסקז עד אז. הוא מכיל את הדיוקן העצמי הידוע היחיד שלו, אותו הוא מציב בחדר מוקף בבני מלוכה, חצרנים וחפצים יקרים שנראים כמייצגים אותו ואת סביבתו. ניתן לראות בכך מעין ציור אוטוביוגרפי התובע מעמד גבוה לעצמו ולאמנותו בזכות הקשר עם משפחת המלוכה.

"בית הספר ליופי, בית הספר לתרבות" (2012) של האמן קרי ג'יימס מרשל הינה יצירת המשך לסצנת המספרה המלכותית של מרשל, "דה סטייל", אותה צייר תשע שנים קודם לכן. בדומה ל"דה סטייל", הציור מציג מקום יומיומי כציור היסטורי מפואר.⁴ הסצנה המובעת ביצירה הינה חגיגה שוקקת של יופיין של נשים שחורות בסלון היופי. ארוגים בין סידור הדמויות התוסס ישנם אזכורים תרבותיים רבים: ברחבי סלון היופי תלויים פוסטרים של המוסיקאית לורין היל והאמן הבריטי העכשווי כריס אופילי. אופילי הוא האמן השחור הראשון שזכה בפרס טרנר (בשנת 1998), ובדומה למרשל, עבודתו מוקדשת לייצוג של דמויות שחורות. משחק המראות מזכיר את ציור השמן "בנות הלוויה" של דייגו ולסקז (1656), כאשר מראות בצורת לב התלויות על

Alpers, S. (1983). Interpretation without representation, or, the viewing of Las Meninas. Representations, 1, ³ 32.

Reynolds, C. V. (2016). The Bold and the Beautiful. Network Journal, 23(4), 41.⁴